

STRATEGI OG RETNINGSLINJER FOR VARETAGELSE AF DET ARKÆOLOGISKE ARBEJDE VED MUSEUM THY

SENEST REVIDERET DECEMBER 2021

Baggrund

Museum Thy arbejder i indeværende strategiperiode med en overordnet strategi der løber fra 2018 til 2023. Ved udgangen af 2020 har Slots- og Kulturstyrelsen imidlertid meldt nye krav ud til varetagelse af arkæologien ved museer med et arkæologisk ansvar jf. Museumslovens kap.8.

Nedenstående strategier, retningslinjer og procedurebeskrivelser er derfor udformet i krydsfeltet mellem museets overordnede strategi, de siden 2017 anvendte procedurer og de af styrelsen opstillede krav. Der er ved denne lejlighed sket en revision af eksisterende retningslinjer, beskrivelser af arbejdsgange og strategier, der dog i alt væsentligt bygger dels på museets strategi for indeværende strategiperiode dels på den ved museet etablerede praksis for det arkæologiske arbejde.

Formål

Formålet med dette strategipapir er at tydeliggøre de langsigtede mål i arkæologien, beskrive arbejdsgange og praksis i museets arkæologiske arbejde og give nye medarbejdere i den arkæologiske afdeling en introduktion til museets arkæologiske arbejde

Strategiens opbygning

Museet varetager det arkæologiske ansvar med det formål at skabe ny viden og registrere vidnesbyrd om både de forhistoriske og historiske perioder i museets ansvarsområde. Museets strategi for varetagelse af arkæologien er derfor opbygget omkring hhv. en udgravningsstrategi og en forskningsstrategi. For at understøtte feltundersøgelser- og forskningsarbejdet er der formuleret en overordnet strategiramme for arbejdet i den arkæologiske afdeling samt retningslinjer for museets arkæologiske forvaltning, bevaringsarbejde, registrering, arkivering og formidling.

Overordnet strategi for det arkæologiske arbejde ved Museum Thy

Baggrund

Museet varetager det arkæologiske ansvar med forvaltning af museumslovens kap. 8. og udgravninger i Morsø og Thisted Kommuner. Hertil varetager museet tilsynet med de fredede fortidsminder i Morsø, Skive og Thisted Kommuner.

Området spænder vidt i både topografi og geologi med rige lerjorder, kridtundergrund, sandflugtsramte arealer, hævet havbund, kuperede morænejorder, flade kystsletter, fossile fjordarme og alt der ind imellem. Området er rigt på både synlige fredede fortidsminder og skjulte fortidsminder som varierer i art og omfang i næsten lige så høj grad som det landskab de ligger i.

Der er en lang arkæologisk/antikvarisk tradition i området, hvor de første arkæologiske fund i samlingen er indgået til hhv. Morsø Historiske Museum og Museet for Thy og Vester Hanherred ved deres oprettelse i hhv. 1901 og 1903. Den lange antikvariske tradition har ført til en tidlig registrering af mange arkæologiske lokaliteter og indsamling af en mængde meget velbevarede fund, hvilket giver et solidt afsæt for de nuværende arkæologiske undersøgelser. I alt er der således indenfor museets arkæologiske ansvarsområde registreret ca. 11.800 arkæologiske lokaliteter heraf ca. 1.660 fredede fortidsminder på et samlet areal på godt 1.470 km².

En unik kombination af omstændigheder giver i Thy overordentligt gode bevaringsforhold for kulturlag og dermed fortidsminder med helt særlige udsagnsmuligheder i forbindelse med både begravelser, forhistoriske agre og bebyggelser. Velkendte er de thylandske byhøje fra ældre jernalder, hvor ophobningen af tykke kulturlag giver særligt gode betingelser for både at analysere en bebyggelses samlede udvikling igennem tid, for detailstudier af livet på de enkelte gårdsenheder og for indsamling af makrofossiler og dyrekogler til studier af subsistensøkonomiens udvikling. Men også gravhøje og grave under flad mark rummer i visse dele af ansvarsområdet nogle usædvanligt gode bevaringsforhold. Her giver særligt gravlæggelser i kridtjorden i Nordthy velbevarede skeletter i jordfæstegravene med særligt gode muligheder for videre undersøgelser af det begravede individ, DNA, proveniens m.m..

Endelig har den holocæne landskabsudvikling med hhv. landhævning og sandflugt ført til nogle sjældent gode muligheder for arkæologiske undersøgelser i sanddækkede fossile muldhorisonter i den vestlige og nordlige del af Thy, hvor spor efter fortidens dyrkning og dyrehold er bevaret under sandet sammen med bebyggelser der spænder i tid fra mellemneolitikum til renæssance.

På Mors er det omvendt menneskets påvirkning af landskabet, der skaber gode bevaringsforhold. Her er der omkring de middelalderlige landsbyer mange steder dannet et over en meter tykt muldrag, som sikrer velbevarede bebyggelsestyper med kulturlag fra hhv. oldtid og middelalder.

Mens de gode bevaringsforhold åbner rigtigt gode muligheder for arkæologisk forskning, er det arkæologiske arbejde til tider udfordret af, at museets ansvarsområde ligger udenfor de økonomiske vækstcentre og kræver lang transporttid for projektansatte arkæologer. Med mange forholdsvis små bygherrer, mange mindre byggeprojekter, kort planlægningshorisont og en meget svingende anlægsaktivitet kræver varetagelse af museumslovens kap. 8 og de mange mindre udgravninger en stor fleksibilitet i planlægning og udførelse af de arkæologiske feltundersøgelser.

Strategi for den arkæologiske opgavevaretagelse

Museets arkæologer arbejder således i et landskab med gode muligheder for udgravning og registrering af velbevarede fortidsminder med et stort forskningspotentiale. Forvaltning af Museumslovens Kap. 8 og de deraf afledte feltundersøgelser og afrapportering udgør her en helt central opgave i museets arkæologiske opgavevaretagelse for at sikre registreringen af arkæologiske vidnesbyrd for eftertiden og som et indledende trin i den arkæologiske forskningsproces.

Feltundersøgelserne, der for langt hovedparten er dikteret af tidsrammer for byggeri- og anlægsarbejde og dette arbejdes fordeling, tillader desværre ikke en detaljeret langtidsplanlægning af feltundersøgelsesaktiviteter. Museet har i stedet anlagt en strategi for den samlede arkæologiske virksomhed, hvor strategien for feltundersøgelser skal sikre at alle feltundersøgelser, det være sig forundersøgelser, udgravninger såvel som overvågninger, understøtter det videre forskningsarbejde.

Forskning og feltundersøgelser

I indværende strategiperiode arbejder museet med de to overordnede forskningsområder *Liv og landskab* og *Thy og den vide verden* som beskrevet i *forskningsstrategien*. Men da den arkæologiske dataindsamling er en langstrakt proces, som kun gradvist bidrager med data og større indsigt, arbejdes der på museet med langsigtede mål for det arkæologiske undersøgelsesarbejde, der rækker ud over den nuværende strategiperiode.

Der er med forskningsformål for øje opstillet syv langsigtede mål for varetagelsen af de arkæologiske feltundersøgelser:

1. *At skabe den bedst mulige indsigt i spændet af fortidsminder indenfor ansvarsområdet.* Her er usædvanlige og sjældent forekommende fortidsminder og mindre, ofte oversete, konstruktioner og strukturer af særlig interesse. Museet prioriterer derfor undersøgelsen af disse.
2. *At skabe den bedst mulige forståelse for de skjulte fortidsminders fordeling i landskabet.* Her er systematiske forundersøgelser af særlig betydning. Museet er særligt opmærksom på, at en skæv fordeling af anlægsaktiviteter giver en skæv fordeling i repræsentativiteten af skjulte fortidsminder. Derfor er lange tracéarbejder og forundersøgelser i forbindelse med landbrugsbyggeri, jævnt spredt ud over området af særlig betydning.
3. *At sikre materialer til både kulturhistorisk og naturvidenskabelig datering fra flest mulige lokaliteter.* Her er det særligt væsentligt, at der udgraves isolerede anlæg/fyldskifter og hjemtages materialer fra forundersøgelser, hvor arealet ikke indstilles til slutundersøgelse.
4. *At sikre materialer der kan anvendes i analyser af subsistensøkonomi og landskabsudnyttelse i et langtidsperspektiv.* Her er hjemtagning af materialer fra bebyggelser fra alle tidsperioder samt naturvidenskabelige prøver fra f.eks. fossile agre af særlig betydning. I tilgift bliver udgravninger på topografisk set sekundære placeringer prioriteret for at belyse den mere ekstensive landskabsudnyttelse.
5. *At sikre de bedst mulige materialer til analyser af både lokalsamfund og deres udvikling.* Her er særligt udgravning med identifikation af alle hustomter i forhistoriske bebyggelser vigtig. En særlig udfordring er her at der i det nordvestligste af Jylland ofte findes hustomter med forholdsvis irregulære stolpesætninger, som kan være vanskelige at fortolke i forundersøgelsessituationen. Museet arbejder derfor på at forbedre forundersøgelsesmetodikken dels den arkæologiske afdækning og dels brugen af geofysiske metoder til forundersøgelse. To andre væsentlige grupper af fortidsminder er i denne sammenhæng samlingspladser og voldsteder. De forholdsvis sjældne lokalitetstyper giver med deres omfang og topografiske placering et

indblik i samfundets organisering på et niveau over lokalsamfundet afspejlet på den enkelte bebyggelseslokalitet. Samlingspladser og voldsteder bliver kun meget sjældent fundet i forbindelse med kap.8.-undersøgelser. Så museet, der er i de senere år registreret nye samlingspladser fra neolitikum, lavet undersøgelser i et forhistorisk voldsted og udgravet et middelalderligt voldsted i Thy, lægger særlig vægt på udgravningen af de samlingspladsindikerende strukturer, når disse berøres af anlægsarbejde.

6. *At sikre det bedst mulige materiale til analyser af kulturkontakter.* Her er udgravningen af grave med deres indhold af velbevarede genstande med overregionale konnotationer og knogler med mulighed for belysning af det enkelte individs mobilitet, af særlig betydning.

7. *Opfølgende undersøgelser på lokaliteter med særligt potentiale.* Nødudgravninger som følge af museumsloven Kap. 8. giver et virkeligt godt indblik i de enkelte arkæologiske lokaliteters udvikling og datering. Men ofte, her særligt i forbindelse med tracearbejde, giver selve nødundersøgelsen kun mulighed for udgravningen af en mindre del af større lokaliteten. For at udnytte det fulde potentiale i lokaliteter der er fremkommet ved nødundersøgelser, arbejder museet for at foretage målrettede efterundersøgelser med geofysik og forskningsudgravninger på udvalgte lokaliteter.

Efterbehandling og bevaring

I umiddelbar forlængelse af enhver feltundersøgelse igangsættes arbejdet med efterbehandling, vask flotering og mikroudgravning af de hjemtagne materialer. Da naturvidenskabelige analyser med lange procesperioder er af stor betydning for resultatet af den enkelte undersøgelse prioriterer museet, at efterbehandlingen igangsættes hurtigst muligt og at konserveringskrævende materialer afsendes hurtigst muligt, så undersøgelsen kan færdiggøres og budgettet lukkes.

Som et led i det langsigtede arbejde med bevaring af den arkæologiske samling arbejder museets efter et sæt separate retningslinjer jf. *Retningslinjer for samlingsarbejdet med den arkæologiske samling.*

Formidling

Formidlingen af de arkæologiske undersøgelsesresultater foregår især gennem beretninger, bygherrerapporter og foredrag. Museet prioriterer at formidle resultaterne til lokalsamfundet jf. museets overordnede formidlingsstrategi, ligesom museet prioriterer synliggørelsen af undersøgelserne på museets hjemmeside jf. *Plan for formidling af museets arkæologiske arbejde.*

Tilrettelæggelse af kap.8 -arbejdet

Museet rådgiver den enkelte bygherre dels om den arkæologiske proces i forbindelse med nødudgravninger, dels om mulighed for in situ bevaring af fortidsminder. Med en meget stor andel af det arkæologiske arbejde dikteret af eksterne omstændigheder i forbindelse med byggeri- og anlægsarbejde og en ofte kort planlægningshorisont er tilrettelæggelsen af det arkæologiske arbejde imidlertid sommetider udfordret. Museet søger i løbende dialog med hhv. kommuner og bygherrer at udvide planlægningshorisonten og prioritere rækkefølgen for de arkæologiske feltundersøgelser. Samtidigt prioriterer museet at udføre feltundersøgelser på hastesager over andet arbejde ved den arkæologiske afdeling, for i videst muligt omfang at undgå en unødigt forsinkelse af anlægsarbejdet.

Bemanding

Medarbejdernes kompetencer og kontinuitet i bemanningen er helt centralt for den arkæologiske opgavevaretagelse. For at sikre opgavevaretagelsen arbejder museet på at udbygge og fastholde kapaciteten ved den arkæologiske afdeling. Det sker ved at sikre et godt spænd i fastansatte arkæologers faglige interesser og kompetencer. Museet arbejder målrettet med opkvalificering af arkæologernes

kvalifikationer ved kurser målrettet tekniske og administrative kompetencer samt aktiv deltagelse i faglige seminarer m.m..

Museet søger at fastholde en kernebemanding ved planlægning så langt frem i tid som ydre omstændigheder tillader. Afhængigt af anlægsaktiviteten søger museet om nødvendigt at låne og udlåne arkæologer fra/til de omkringliggende museer og derved fastholde medarbejderne.

Strategi for arkæologiske feltundersøgelser

Museet arbejder, som beskrevet i den overordnede strategi, efter syv langsigtede mål for det arkæologiske undersøgelsesarbejde. For at opfylde de langsigtede mål arbejder museet i feltundersøgelser efter fem konkrete principper:

1. Det samlede landskab forundersøges så konsekvent som muligt.
2. Påtrufne fortidsminder fra både forundersøgelser og slutundersøgelser registreres bedst muligt og søges dateret, så hver en undersøgelse bidrager med så dyb en indsigt i det samlede lokale og regionale kulturlandskab som økonomi og ydre omstændigheder tillader.
3. Der anlægges på enhver slutundersøgelse en problemorienteret tilgang til udgravningen af særligt væsentlige fortidsminder. Formålet er at besvare hidtil uafklarede spørgsmål ved at prioritere en større del af arbejdsindsatsen omkring særligt presserende problemstillinger
4. Mens fokus vil være på udgravningen af særligt væsentlige fortidsminder, søger enhver undersøgelse at beskrive lokalitetens samlede udviklingshistorie. Det er ikke mindst væsentligt på lokaliteter hvor den holocæne landskabsudvikling afspejles i lokalitetens udvikling ved f.eks. forekomst af strandvolde, fygesandslag og begravede muldhorisonter.
5. Den aktive indsamling af genstande og prøver på museets undersøgelser understøtter både den mere detaljerede undersøgelse af lokaliteten og museets langsigtede undersøgelsesmål.

Forundersøgelser og overvågninger

Uden en forundersøgelse er det overordentligt vanskeligt at afskrive en risiko for forekomst af fortidsminder på arealer indenfor museets arbejdsområde. I forvaltningen af Museumslovens Kap. 8 anbefaler museet derfor forundersøgelser på alle større arealer, hvor der ikke er registreret omfattende destruktiv aktivitet i nyere tid.

Der er indenfor ansvarsområdet en skæv fordeling af anlægsaktivitet med deraf følgende skævvreden fordeling af udgravede fortidsminder. Denne skævvridning er museet særligt opmærksom på i forbindelse med anbefaling af forundersøgelser, ligesom museet prioriterer at udføre mindre forundersøgelser for egen regning i områder, hvor der ellers kun sjældent udføres undersøgelser. Det sker med det formål at dække ansvarsområdet bedst muligt, så vi opnår så objektivet et datagrundlag som muligt for videre undersøgelser.

I visse tilfælde er forundersøgelser indenfor museets ansvarsområde det muliges kunst. I forbindelse med især naturgenopretningsprojekter som åslyngninger og minivådområder foretager museet derfor ofte overvågning, hvor museet i dialog med entreprenør og bygherre sørger for at udføre det arkæologiske arbejde mens gravearbejdet står på.

Alle forundersøgelser og overvågninger sker med to hovedformål:

1. Afklare forekomsten af - og afgrænse væsentlige fortidsminder, som enten skal indstilles til udgravning eller friholdelse.
2. Udgrave evt. mindre fortidsminder, så arealet kan frigives umiddelbart efter forundersøgelse

Udgravninger

Ved indstilling af arealer med fortidsminder til egentlig udgravning forud for byggeri og anlægsarbejde tilrettelægges udgravningen så tid og ressourcer fokuseres på belysning af de væsentligste arkæologiske problemstillinger lokaliteten tillader.

Ved indstillingen har sagsbehandleren skrevet en faglig begrundelse for at iværksætte udgravningen med en udredning af de kendte fortidsminder og lokaliteten væsentligste potentialer. På baggrund af forundersøgelsens resultater og den faglige begrundelse aftaler udgravningsleder og sagsbehandler undersøgelsesstrategien. Strategien tilpasses dels til undersøgelsesobjektet, med særligt fokus på udsagnsmulighederne i de væsentlige fortidsminder dels til museets langsigtede strategiske mål for de arkæologiske feltundersøgelser.

Undervejs i undersøgelsen vil det ofte være nødvendigt at tilrette udgravningsstrategien efter både ydre omstændigheder og de fremkomne fortidsminder.

Muldafrømningen under udgravning fører meget ofte til afdækningen af langt flere fortidsminder end forventet efter forundersøgelsen. På særligt de mindre udgravninger kan det derfor være nødvendigt at prioritere hårdt. Her hjælper sagsbehandleren for den enkelte sag i fornødent omfang udgravningsleder med prioritering af feltopgaver, aktivering af midler til uforudsete udgifter og fornøden logistik.

Museet er i forbindelse med udgravninger særligt opmærksom på at lægge vægt på undersøgelsen af anlæg og strukturer vis funktion når de påtræffes er ukendt, men som samtidigt udviser et væsentligt informationspotentiale.

Her er museets arkæologer særligt opmærksomme på at opprioritere fremkomne "bifangster" i form af ofte vanskeligt identificerbare strukturer som små folde, ovne, gruber med funktionspræg og mindre strukturer i udkanten af gårdsanlæg samt potentielle grave. Disse bifangster der ofte er fra andre tidsperioder end hovedudgravningsobjektet og med deres opprioritering søger museet at belyse den samlede udvikling indenfor det udgravede areal samt skabe ny erkendelse i form af nye anlægsformer.

Forskningsstrategi for arkæologi ved Museum Thy

Baggrund

Museets arkæologiske forskningsplan 2018-2023 er udarbejdet i sammenhæng med museets forskningsstrategi i Vision 2023.

Forskningssøjler

I perioden fra 2018-2023 prioriterer Museum Thy derfor arkæologisk forskning om aspekter af landskab og landskabsudnyttelse i tre søjler på tværs af tidsperioder fra neolitikum til middelalder. Søjlerne inden for den arkæologiske forskningsstrategi har det tilfælles, at de sigter mod:

- at skabe et umiddelbart forskningsoutput i form af publicering i indeværende strategiperiode
- at skabe grogrund for langsigtede projekter der løber ud over indeværende strategiperiode
- at skabe større forskningssamarbejder på tværs af institutioner.

Forskningssøjlerne består af:

1) Bebyggelser, landskabsudvikling og landskabsudnyttelse

I gennem de senere år har museets arkæologiske forskning især været fokuseret på bronzealderbebyggelse med udgivelse af de samlede resultater i 2018. Området rummer imidlertid mange muligheder for at udforske bebyggelsesudviklingen i et langtidsperspektiv i samspil med landskabets udvikling, og en til tider særegen forvaltning af landskabets ressourcer sætter sig dybe spor i de enkelte bebyggelser og deres udvikling. Blandt emner, som museet ønsker at udforske nærmere, er ældre jernalders byhøje og landskabsudnyttelse og middelalderens tørvegshuse.

Den markante landskabsudvikling giver særligt gode muligheder for at belyse interaktionen mellem det forhistoriske menneske og landskab. Museet ønsker at gå i dybden med samspillet mellem udnyttelse af den frugtbare agerjord mod øst og de udbredte klitlandskaber mod vest, Vesterhavet og Limfjorden.

I indeværende strategiperiode arbejder museet hen imod at publicere en stand-der-forschung for byhøjene, foretage afgrænsede feltundersøgelser på udvalgte lokaliteter og publicere de kendte tørvegshuse fra middelalderen. På sigt er det målet, at denne søjle skal udvikles til et større projekt, hvor vekselvirkningen mellem kultur- og naturbårne landskabsændringer og deres betydning for bebyggelsesmønstret udforskes i et langtidsperspektiv.

2) Erhvervsspecialisering, produktion og handel

Helt tilbage i tidlige neolitikum ses i Thy den tidligste erhvervsspecialisering i form af flintminer og forarbejdning af flint med langdistanceudveksling for øje. I bronzealderen eksporteres efter alt at dømme rav som udvekslingsmiddel for at kunne hjemhente bronze, og fra yngre jernalder, vikingetid og tidlig middelalder viser flere transportnære lokaliteter spor efter en erhvervsspecialisering indenfor blandt andet metalhåndværk. Mens vi længe har kendt til flintminer og ravdepoter og på det seneste har fået kendskab til et ganske omfattende antal detektorlokaliteter, er vores viden om både de specialiserede produktionserhvervs organisering og handelsveje ganske begrænset.

I indeværende strategiperiode er det derfor intentionen at skabe bedre viden om de forskellige håndværk og deres organisering ved opsamling på tidligere udgravningsresultater og detektorafsøgninger og målrettede feltundersøgelser på en række lokaliteter omkring de neolitiske flintminer og produktionspladser fra yngre jernalder og vikingetid. Blandt planlagte publiceringer i indeværende periode er publicering af flere store detektorlokaliteter, ligesom det planlægges at skabe et netværk omkring undersøgelser af flintminer og handel med den thylandske flint med eksterne samarbejdspartnere.

3) Samlingspladser og magtresidenser – fra Sarupanlæg til borg og kloster

I ansvarsområdet findes en hel række lokaliteter, der i varierende grad og på forskellig vis har udgjort fokuspunkter i landskabet igennem tid. Det gælder f.eks. landets største Sarupanlæg, vældige gravhøje fra ældre bronzealder, herunder de særlige bronzealderlanghøje, yngre bronzealders statusindikerende depotfund, mindst to forhistoriske befæstninger, en lang række velbevarede middelalderlige voldsteder og to klostre.

I indeværende strategiperiode ønsker museet at sætte fokus på denne type samlingspladser og højstatus-indikatorer og deres betydning i det omgivende (sociale - og fysiske) landskab. Det indebærer blandt andet geofysiske undersøgelser af en række af lokaliteterne, datering af de to forhistoriske befæstninger samt bearbejdning af detektorfund fra tre nordjyske klosternære lokaliteter, herunder Vestervig.

Den arkæologiske forsknings relation til museets øvrige arkæologiske arbejde

Den arkæologiske forskning bygger på den kontinuerlige indsamling og registrering af arkæologiske genstande og lokaliteter. For at sikre et godt grundlag for den videre udforskning indlejrer museet den arkæologiske forskningsstrategi i feltundersøgelserne. Det sker ved at prioritere naturvidenskabelige undersøgelser og dateringer af anlæg og naturlige aflejringer med særlig tilknytning til de tre forskningssøjler. Omvendt kommer især de topografiske undersøgelser i forskningssøjle 1 på sigt til at indgå i museets vurdering af risiko for forekomst af jordfaste fortidsminder i forbindelse med administration af Museumslovens kapitel 8. Det er museets intention at en andel af den arkæologiske forskning orienteres mod overordnede sammenhænge mellem landskabselementer og fundfordelinger, så forskningsarbejdet aktivt kan bidrage til museets varetagelse af Museumslovens Kap.8.

I indeværende strategiperiode satser museet på at foretage en række mindre, selvvalgte, feltundersøgelser på udvalgte lokaliteter. Det sker for at belyse specifikke forskningsspørgsmål og opkvalificere vores viden om både synlige fortidsminder og skjulte fortidsminder, som er delvist udgravet ved kap.8. finansierede udgravninger.

Forskningsstrategiens fokus på landskaber lægger sig tæt op til formidlingsplanerne i museets Vision 2023, hvor udstillinger og formidlingstiltag i landskabet skal give indsigt i udviklingen af både natur- og kulturlandskabet og betydningen af landskabsudviklingen for livet i det nordvestlige Jylland.

Særligt forskningssøjlerne 2 og 3 bygger for de yngre tidsperioder især på den store mængde detektorfund der i de seneste år er fremkommet i Thy som passiv indsamling. Søjlerne skal her bidrage til en forståelse af de store detektorlokaliteters indplacering i det videre kulturlandskab.

Organisering og udvikling af den arkæologiske forskning

I en hverdag, hvor administration og udgravninger jf. museumslovens kap. 8 udgør en meget stor andel af museets arkæologiske arbejde, kan det være vanskeligt at finde tid til forskning. En væsentlig forudsætning for forskningsarbejdet er derfor at sikre medarbejderne tid og midler til sammenhængende forskningsperioder. Forskningen varetages i hovedsagen af museets arkæologiske inspektører men afdelingen søger at skaffe midler til, at også projektansatte arkæologer kan bidrage deltage i forskningsarbejdet.

Som værktøj for forskningsarbejdet er der udarbejdet en forskningsplan, som løbende tilpasses efterhånden som forprojekter og udgravninger konkretiserer mulighederne i de enkelte projekter og der

søges om eksterne forskningsmidler. Forskningsplanen er opdelt i flere projekttyper med meget forskelligt ambitionsniveau:

- 1) Mindre projekter typisk med det mål at skrive en artikel om et fund eller en enkeltlokalitet
- 2) Små forprojekter med det formål at skabe overblik over materialer for at sammensætte et projekt til hvilket der kan søges ekstern finansiering.
- 3) Selvfinsierede forskningsprojekter. Hovedsageligt finansieret ved arbejdstid til at gennemgå materialer og publicering på baggrund af undersøgelsen.
- 4) Projekter med selvvalgte mindre feltundersøgelser. De mindre feltundersøgelser udføres typisk for at afklare potentialet i en lokalitet eller for at besvare specifikke forskningsspørgsmål i forbindelse med større projekter.
- 5) Større eksternt finansierede projekter. Mere ambitiøse og tidskrævende projekter, hvor midler til frikøb sikrer tid til sammenhængende forskningstid.

For at skabe de bedst mulige forhold for forskningen er museet engageret i samarbejder omkring udvikling og gennemførelse af projekter.

Pr. Ultimo 2021 deltager medarbejderne på arkæologisk afdeling i varierende omfang i følgende samarbejder og netværk:

- MIRUDA, projekt omkring middelalderlig landbebyggelse (i samarbejde med AU, Museum Sønderjylland, Sydvestjyske Museer, ARKVEST og Holstebro Museum)
- Neonet
- Netværk for bronzealder
- Netværk for ældre jernalder
- Netværk for landskabsarkæologi
- Samarbejde med "Tales of Bronze Age Women" ved Nationalmuseet.
- Samarbejde om forskningsprojektet "Græsningsregimer i et langtidsperspektiv" med Aarhus Universitet

For at bibeholde og udvikle den faglige standard søger museet at give alle arkæologer med en ansættelse på mere end 6 måneder mulighed for faglig opdatering på orienteringsmøder, netværksmøder, kurser og seminarer i det omfang der kan afsættes midler fra kap.8-arbejdets administrationsbidrag til det.

Deltagelse fra museets faginspektører på nationale og internationale konferencer samt deltagelse i tværinstitutionelle samarbejdsprojekter på tværs af museer og universiteter indgår som et væsentligt element i udviklingen af det akademiske niveau og museets arkæologiske forskning. Her bidrager museet i et vist omfang med arbejdstid fra museets driftsmidler til deltagelse, mens større samarbejdsprojekter kræver ekstern finansiering.

Retningslinjer for forvaltning af Museumslovens kap.8 ved Museum Thy

Formål

Museets politik for administration og forvaltning af det arkæologiske område skal sikre smidig og effektiv sagsbehandling af museumslovens kap. 8. samt sikre god kommunikation med bygherrer, kommuner og andre eksterne interessenter.

Procedure for sagsbehandling i henhold til Museumslovens kap.8.

Museets arkæologiske sagsbehandling varetages af museets fastansatte inspektører der alle ansættes på baggrund af solid og varieret udgravningserfaring. Sagsbehandlerne koordinerer opgavevaretagelsen af hhv. indkomne sager, administration og udgravninger imellem sig.

Sagsbehandlingen følger bestemmelserne i Museumslovens Kap.8 og *Vejledning for gennemførelse af arkæologiske undersøgelser* forfattet af Slots- og Kulturstyrelsen.

Museet tilstræber så ensartet, stabilt og struktureret et samarbejde mellem museum, de kommunale forvaltninger og de varierende bygherrer som muligt. Arbejdet udføres i tre arbejds gange, hvor museet bestræber sig på at være i dialog med bygherre så tidligt i processen som muligt:

- 1. Høringsfase.** På baggrund af tilsendte materialer foretager en af museets inspektører en arkivalisk kontrol af arealet hvorpå arbejdet tænkes udført. Museet sender et høringssvar hvori der ansættes efter der er taget stilling til om museet anbefaler en forundersøgelse. Er der ved den arkivalske kontrol fundet områder af helt særlig arkæologisk interesse eller som museet forudser kan blive problematiske (f.eks. problemer med grundvandsstand eller forekomst af meget omkostningstunge arkæologiske objekter) gør museet opmærksom på problemstillingen i høringssvaret.
- 2. Indkomst/aftalefase.** Screening af byggesagslister, miljøtilladelser m.m. varetages som udgangspunkt af én inspektør for hver kommune. I byggesager, hvor museet vurderer, at der er behov for en forundersøgelse, retter museet henvendelse til bygherre og tilbyder en sådan. Efter en forundersøgelse eller overvågning er aftalt, tildeles sagen til en inspektør der herfra fungerer som sagsbehandler.
- 3. Økonomi/udførelsesfase.** Sagsbehandler varetager administrationen, lægger et budget og aftaler bemanning og tidspunkt for udgravning med afdelingsleder. Sagsbehandler fører efter behov tilsyn med udgravningen og følger sagen til der er afrapporteret og regnskabet er afsluttet jf. nedenstående opgavebeskrivelse for sagsbehandler.

Procedure for tilsyn med fredede fortidsminder

Museum Thy varetager tilsynet med de fredede fortidsminder i Morsø, Skive og Thisted Kommuner på vegne af Slots- og Kulturstyrelsen. Rammerne for tilsynet er beskrevet i kontrakt mellem Slots- og Kulturstyrelsen og tilsynsmuseerne. Heraf fremgår tilsynsopgavens indhold og omfang samt de økonomiske rammer, og forhold som ansvar for data samt tavshedspligt er defineret.

Tilsynet har fokus på fortidsmindets tilstand (Museumsloven §29e), den dyrkningsfrie 2 meter zone (Museumsloven §29f), og til en vis grad 100 meter zonen (Naturbeskyttelsesloven §18). Eventuelle behov for pleje eller andre tiltag, som sikrer fortidsmindets bevaring og synlighed i landskabet registreres. Der gennemføres desuden tilsyn med beskyttede sten- og jorddiger.

Ved Museum Thy har en museumsinspektør ansvaret for tilsynets overordnede rammer og økonomi, mens feltarbejdet gennemføres og afrapporteres af en arkæolog i samarbejde med inspektøren. Tilsynsarbejdet organiseres, så der tages hensyn til dyrknings sæsoner og de øvrige arbejdsopgaver i den arkæologiske afdeling.

Forretningsgang for kap. 8.-udgravninger ved Museum Thy

Sagsbehandlers opgaver og ansvarsområder i forbindelse med kap. 8-udgravninger

Før udgravningen:

- Når der er truffet aftale om forundersøgelse med bygherre vælges et entydigt **navn** for lokalitet/undersøgelse og der **oprettes en ny sag i sagslisten (på sigt SARA)**.
- Der oprettes en **fysisk sagsmappe** som påføres journalnummer og navn.
- Der oprettes en **digital sagsmappe** på serveren ved at kopiere standardmappen i roden af arkæologidrevet. Denne påføres journalnummer og navn.
- Indledende **korrespondance** om det forestående anlægsarbejde og aftaler om forundersøgelse arkiveres i både den fysiske og den digitale sagsmappe og påføres et korrespondancenummer (K1, K2,... KXX). Herefter arkiveres al væsentlig korrespondance (godkendelser, aftaler, budgetter, tilladelser m.m. i sagsmapperne med påført løbende korrespondancenummer.
- Der oprettes en **lokalitet i F&F**.
- Ved større forundersøgelser og slutundersøgelser lægges et **budget** vha. økonomistyringsarket i den digitale sagsmappe, budgettet **kopieres til SLKS' budgetark** og der udfærdiges en **faglig begrundelse** samt evt. **bemærkninger til budgettet**.
- Budget og faglig begrundelse **indsendes til godkendelse** hos Slots- og Kulturstyrelsen (SLKS) gennem F&F og arkiveres i sagsmapperne som PDF-filer.
- Efter budgetgodkendelse fra Slots- og Kulturstyrelsen videresendes **budgettet til godkendelse** hos bygherre.
- Ved budgetgodkende fra bygherre træffes nærmere **aftale om opstart** af undersøgelsen. Efter behov træffes **aftale** med bygherre om **rækkefølge af de arealer** der forundersøges/undersøges. Så delarealer efter behov kan frigives til anlægsarbejde så tidligt som muligt.
- Økonomistyringsarket **placeres i administrationsmappen på serveren**.
- Der vælges en **udgravningsleder** med ansvar for undersøgelsen.
- Sagsbehandler sørger for **maskinhjælp** og **skurvogn** til undersøgelser *eller* sender opgaven videre til udgravningsleder
- Udgravningsleder **udstyres med budgettet**

Under udgravningen:

- Efter behov er sagsbehandler i **dialog med udgravningsleder** om fortolkning af udgravningsobjekter og prioritering af arbejdet undervejs i undersøgelsen
- Ved længerevarende undersøgelser **holder sagsbehandler øje med undersøgelsens økonomi**
- Når undersøgelsen når et forbrug på op mod 500.000 (*Ikke over 500.000*) eller når arbejdet på undersøgelsen standses for en længere periode, **laves delregnskab** som sendes til museets bogholder. Bogholder fakturerer herefter bygherre for delregnskabets beløb.
- Om nødvendigt **udfærdiges frigivelsesbreve for delarealer** af hensyn til anlægsarbejdets fremdrift og bygherre **informeres** om arbejdets fremdrift.

Efter udgravningen:

- Umiddelbart efter afslutningen af en forundersøgelse eller slutundersøgelse taler sagsbehandler med bygherre om undersøgelsens afslutning og **udfærdiger et frigivelsesbrev** med kortangivelse af det undersøgte og frigivne areal. Frigivelsesbrev sendes til bygherre. (NB: det kan være nødvendigt ved undersøgelser med stort tidspres at udfærdige frigivelsesbreve af delarealer undervejs i undersøgelsen, så bygherre kan påbegynde arbejdet).

- Ved slutundersøgelser forhører sagsbehandler sig hos bygherre, om denne ønsker en **bygherrerapport**.
- Sagsbehandler og udgravningsleder taler om **behov for konservering og naturvidenskab**.
- Når **beretningen** er afsluttet, **indsendes** denne ved upload til F&F og der **oprettes anlæg i F&F** for alle væsentlige fortidsminder påtruffet ved udgravningen
- **Beretningen arkiveres** i både den digitale og fysiske sagsmappe. Påført hhv. journalnummer, navn og evt. kampagnenummer.
- I museets GIS-system sørger sagsbehandler for, at **udgravningsgrænsen** er lagt ind i laget "FelterUTM" og der **oprettes en lokalitet** i laget "THYsager". I begge lag indskrives informationer om undersøgelser jf. informationsfelterne.
- Sagsbehandler påser at **genstande til konservering** samt **naturvidenskabelige prøver indsendes** og **analyseresultaterne arkiveres** i sagsmapperne.
- Når de sidste udgifter til beretning og naturvidenskab er afholdt **laves slutregnskab** for undersøgelsen. Dette sendes til **korrektur hos bogholder** og **indsendes derefter til godkendelse** hos Slots- og Kulturstyrelsen.
- Efter godkendelse af slutregnskabet **sendes godkendelse og slutregnskab** til museets bogholder, der sender faktura til bygherre.

Udgravningsleders opgaver og ansvarsområder i forbindelse med kap. 8-udgravninger

Før udgravningen:

- Udgravningsleder **opdateres på budget og tidsplan** for forundersøgelse og/eller slutundersøgelse
- Efter dialog med sagsbehandler sørger udgravningsleder evt. for nærmere **aftaler om opstart, maskiner og skurvogn**.
- Udgravningsleder sørger for det **nødvendige udgravningsudstyr**. Heriblandt sørger udgravningsleder for at medbringe **førstehjælpkasse** og **Ark til felt-APV**

Under udgravningen:

- Udgravningsleder er den daglige leder af feltarbejdet og står for **fortolkning af udgravningsobjekter, tilrettelæggelse af arbejdet og instruktion af arkæologer**.
- Udgravningsleder sørger for, at der ved undersøgelser på over tre dages varighed **udarbejdes en APV** for den midlertidige feltarbejdsplads
- Udgravningsleder sørger for **tilvejebringelse** af de nødvendige materialer og det nødvendige udstyr for at løse alle normale udgravningsopgaver. Ved logistisk krævende udgravninger, som kræver større indkøb, leje, specialister eller lign. **taler udgravningsleder med sagsbehandler** om muligheder og de økonomiske rammer.
- Udgravningsleder sørger for **dokumentation af udgravningen** gennem fotografering, opmåling, tegning og beskrivelser bliver foretaget.
- Udgravningslederen har ansvaret for, at **alle lister** – Fundliste, anlægsliste, tegningsliste, fotoliste, prøveliste m.m. bliver ført og at fund hjembringes.
- Udgravningsleder har ansvar for **arbejdssikkerhed** på pladsen.
- Udgravningsleder sørger for at de fysiske rammer er i orden – dvs. at skurvognen er til at være i, at der om nødvendigt sker afdækning af dele af feltet, afspærring ved risiko for faldulykker m.m..

Efter udgravningen:

- Umiddelbart efter afslutningen af en forundersøgelse eller slutundersøgelse sørger udgravningsleder for at **fund bliver sat til vask og ordnet**.
- Udgravningsleder taler med sagsbehandler om **behov for konservering og naturvidenskab**.
- Efter aftale **floterer** makrofossilprøver og andre prøver **afsendes** til analyse
- Udgravningsleder sørger for at alle **lister** er indskrevet i MUD
- Udgravningsleder sørger for at alle opmålingsfiler ligger korrekt på serveren. I MapInfo oprettes der lag med en **samlet feltgrænse** og et lag **med alle anlæg** (den samlede udgravningsplan). De navngives med journalnummer og deres indhold (eksempel: THY6321AlleAnlæg).
- Udgravningsleder **registrerer fundene** og sørger for at de bliver **pakket i kasser**.
- Udgravningsleder sørger for at **skrive beretning** jf. Slots- og Kulturstyrelsens beretningsvejledning. Ved slutundersøgelser, hvor bygherre ønsker en **bygherrerapport**, sørger udgravningsleder ligeledes for at udfærdige en denne.
- Beretning og bygherrerapport **afleveres til sagsbehandler**, som sørger for at disse indsendes til bygherre og Slots- og Kulturstyrelsen.

Retningslinjer for indsamling ved den arkæologiske afdeling

Formål

Museets arkæologiske indsamlingsstrategi skal sikre, at væsentlige arkæologiske fund, med potentiale for belysning af - og forskning i - ansvarsområdets forhistorie, bliver indsamlet med forskning og formidling for øje.

Baggrund

Jordfundne genstande, planterester, knogler og andre materielle levn fra velbelyste arkæologiske kontekster er sammen med fossile bevarede arkiver i landskabet de eneste kilder til belysning af områdets kultur- og naturhistorie før de tidligste skriftlige kilder i den tidlige middelalder. Museets arkæologer foretager derfor indsamling med det formål at sikre kilder til belysning af området i forhistorisk og tidlig historisk tid.

Konkret foregår indsamlingen dels igennem museets egne undersøgelser jf. forsknings- og forvaltningsstrategien og dels gennem passiv indsamling ved fundindkomst fra private findere.

Indsamlingspolitik

Museets politik for arkæologisk indsamling er opdelt i hhv. en politik for aktiv og passiv indsamling. Museet betragter både den aktive og passive indsamling som væsentlige og gensidigt supplerende elementer i museets opgavevaretagelse.

AKTIV INDSAMLING

Museets aktive indsamling foregår gennem museets egne undersøgelser med baggrund i hhv. varetagelsen af museumslovens kap.8.-udgravninger og museets forskningssatsninger jf. den arkæologiske undersøgelsesstrategi. Nøddudgravninger i henhold til Museumslovens kap. 8 udgør hovedandelen af undersøgelsesvirksomheden, og den aktive indsamling er derfor for en stor del styret af ydre omstændigheder.

Ved undersøgelser, det være sig nøddudgravninger, forskningsudgravninger eller rekognosceringsprojekter, hjemtages genstande, der kan bruges i udforskningen af den undersøgte lokalitet eller det undersøgte områdes udvikling. Det er ved hver enkelt undersøgelse **op til udgravningslederen at foretage en konkret vurdering af, hvilke genstande og prøver der hjemtages**. Udgravningslederen skal i forbindelse med hjemtagning være opmærksom på museets langsigtede strategi for feltundersøgelser.

Ved vurderingen anvendes følgende kriterier:

1. Genstandens egen kulturhistoriske udsagnsværdi, herunder hvor sjælden genstandstypen er
2. Genstandens egnethed som dateringsobjekt
3. Genstandens fundkontekst
4. Genstandens bevaringsgrad
5. Genstandens egnethed som analyseobjekt for kulturhistoriske & naturvidenskabelige analyser

I tvivlstilfælde, ved særligt store mængder og ved særligt arbejdskrævende indsamling **inddrages sagsbehandler i beslutningen** efter behov.

Efter fundvask, flotering og soldning af prøver kan udgravningslederen foretage yderligere udskillelse af det hjemtagne materiale, inden dette indlemmes endeligt i museets samling ved registrering som fund i database og beretning.

PASSIV INDSAMLING

Passiv indsamling af arkæologisk materiale er i dag begrænset og består hovedsageligt i detektorfundne genstande som ikke erklæres for danefæ.

Museet følger to kriterier for den passive arkæologiske indsamling:

- 1) Genstande, som modtages, skal af **faginspektøren vurderes som kulturhistorisk betydningsfuld.**
- 2) Genstande, som modtages, skal **have sikre oplysninger om proveniens.**

Hvad enten museet vælger at optage en genstand i samlingen eller ej, sikres ved dialog mellem anmelder og faginspektør oplysninger om genstand og kontekst, så viden om en evt. arkæologisk lokalitet bliver registreret. Fundlokaliteter indrapporteres til hhv. museets eget sagssystem og ved oprettelse af lokalitet i *Fund og Fortidsminder*.

For særligt detektorfundne genstande gælder, at disse i videst muligt omfang registreres af finder og efterbehandles af faginspektøren i *DIME*. Men også detektorfundne genstande bliver registreret på lokalitetsbasis i hhv. *Fund og Fortidsminder* og museets journalsystem, og alle kulturhistoriske data/registreringer samles i journalmappen.

Retningslinjer for registrering og arkivering

Baggrund

Som beskrevet under museets indsamlingspolitik foregår indsamling og det deraf følgende registreringsarbejde i henholdsvis en aktiv og passiv del. Heraf følger, at Museets registrering foregår som to separate arbejdsgange.

På nuværende tidspunkt må vi for arkæologiens vedkommende desværre konstatere, at de nationale databaser til lokalitets- og fundregistrering (*Fund og Fortidsminder* og *SARA*) lader meget tilbage at ønske. Museet anvender derfor *Museernes Udgravningsdata (MUD)* til den primære registrering af arkæologiske genstande og *DIME* til registrering af metaldetektorfund indkommet til danefæbehandling. Museet påtænker på sigt at anvende *SARA* til håndtering af genstandsplacering, udlån m.m. men vil fortsat anvende det, til registrering af udgravningsdata, hurtigere og bedre egnede *MUD*.

Formål

Formålet med museets politik for registrering og arkivering er at sikre dokumentation af arkæologiske lokaliteter for eftertiden og skabe det bedst mulige dokumentationsgrundlag for fremtidig arkæologisk forskning.

Registreringspolitik for museets aktive indsamling gennem feltarbejde

I museets arkæologiske afdeling foregår det antikvariske arbejde sagsbaseret, og der arbejdes således med den i *Dansk Museums Dokumentations Standard* beskrevne registreringsmetode for kulturhistoriske museer:

Alle museets arkæologiske undersøgelser tildeles et journalnummer, under hvilket alle administrative data, fund, registreringer og publiceringer arkiveres.

Alle undersøgelser tildeles derfor journalnummer og et navn senest når der er truffet aftale om at påbegynde et feltarbejde eller der på anden vis tilgår museet antikvariske data. Journalnummeret består af **akronymet THY** og et **fortløbende nummer**.

Eksempel: *THY 5035 Kallerup*.

På en geografisk omfattende lokalitet, som f.eks. en samlet jernalderbebyggelse, der udgraves ved gentagne kampanjer foretages udgravningen under *samme antikvariske journalnummer* for hele lokaliteten. Det sker for at sikre en samlet registrering med f.eks. fælles konstruktionsliste, anlægsliste og fundliste af hensyn til overskueligheden af den samlede lokalitet.

Ved fortløbende udgravningskampanjer på samme lokalitet føjes et **suffix** til journalnummeret i forbindelse med administration af de enkelte kampanjer. Suffix består af hhv. et bogstav: **F** for forundersøgelse og **U** for udgravning Samt forløbende nummer for den etape der er tale om: 1 for etape 1 etc.. føjet til budgetter, regnskaber og beretninger.

Eksempler på nummerering med suffix: *THY 5035 Kallerup*. Forundersøgelse på etape 2: Budget: *THY 5035 F2 Budget*. Beretning for forundersøgelse: *THY 5035 F2 Beretning*.

På geografisk meget udbredte forundersøgelser, hvor arkæologiske lokaliteter påtræffes med store mellemrum på f.eks. ledningstracéer anvendes et overordnet journalnummer til administration af den samlede økonomi, korrespondance, overordnet afrapportering m.m. for selve undersøgelsen, mens de **enkelte lokaliteter tildeles individuelle journalnumre før registreringen på lokaliteten påbegyndes**. Alt antikvarisk materiale arkiveres under den enkelte lokalitets journalsag.

Registrering i felten

Feltregistreringerne er en central del af selve feltundersøgelsen. Registreringssystemet der anvendes på den enkelte undersøgelse tilpasses undersøgelsesobjektet og undersøgelsesformålet. Som med meget anden udgravning er registreringen det muliges kunst og meget afhængigt af ydre omstændigheder som vejr, tilgængeligt udstyr og tidspres. **Det er op til udgravningslederen at træffe valg om registreringssystemet, så det bedst muligt tilpasses situationen.** Som udgangspunkt ordnes feltregistreringer i seks lister med indbyrdes referencer:

1. Anlægsliste: Anlægget, nummereret med "N" som præfiks og fortløbende numre. Afhængigt af mulighederne angives overordnet kontekst til anlægget og den umiddelbare fortolkning af det anlægstypen. Eksempel: *N34, K15, X 15, Stolpehul i langhus.*
2. Fundliste. Det enkelte fund nummereret med "X" som præfiks og fortløbende numre. Eksempel *X15, N34, Keramik fra stolpehullets bund*
3. Prøveliste. Den enkelte jordprøve nummereret med "J" som præfiks og fortløbende numre. Kontekst angives gerne med angivelse af både Anr og Knr. Formål med prøve angives. Eksempel *J87, N34, lag (3), K15, Floteringsprøve*
4. Tegningsliste(r). Tegninger nummereret med "T" som præfiks og fortløbende numre. Angives med skala, tegner, tegningstype. Eksempel: *T83, 1:20, KKN, Profiltegning*
5. Fotoliste. Fotos nummereres i første omgang med det digitale nummer tildelt på kameraet. Eksempel: *IMG3487*. Efter hjemkomst udvælges de fotos der skal gemmes. De udvalgte fotos tilføjes et fortløbende nummer med præfikset "D". Angives med dato, objekt, retning og fotograf. Eksempel: *D122 IMG3487, 12.12., Stolpehul N34, fra vest, KKN.*
6. Konstruktionsliste. Ved identifikation af større strukturer, som huse og hegn, nummereres disse med præfiks "K" og fortløbende nummer. Eksempel: *K12, langhus med 6 sæt TB og dørstolper.*

Opmålinger

Museet tilstræber at anvende nye opmålingsteknikker med brug af droneopmåling, ortofoto og 3D-opmåling med totalstation for i videst muligt omfang for at lave så præcis, objektiv og tidsbesparende registrering som muligt. Men det er samtidigt væsentligt, at alle overvejelser om udgravningsobjekterne, foretages og nedskrives allerede i feltfasen og udgravningsstrategien tilrettes efter de spørgsmål som opstår undervejs i udgravningen.

Med brugen af GPS, totalstation og drone foregår alle opmålinger nu direkte i UTM-systemet. Alle digitale registreringer bliver efter hver feltdag kopieret over på museets server. Undervejs i udgravningen varetager udgravningslederen opdatering af den samlede digitale udgravningsplan og sørger for udprintning af planer til videre registrering og notater i felten.

Fotografering

Fotografering bruges til registrering på tre måder.

1. Normale udgravningsfotos af anlæg og arbejdsituationer
2. Fotos som registrering af enkeltanlæg.
3. Fotoscener med målepunkter. Hvor flere fotos med brug af enten kamera, kamerastang eller drone oprettes som A: målfast dokumentation i form af en højdemodel og et ortofoto og B. En 3dmodel af

scenen. Fotoscener anvendes i stadig højere grad til dokumentation af især udgravningsflader og profiler på kulturlagspladser. De oprettede fotoscener anvendes i stigende omfang til udtegning af målfaste planer ved digitalisering.

Tegning og beskrivelse

Tegning i felten er med de digitale opmålinger og ortofototeknik på både flader og større profiler blevet begrænset til tegning af mindre profiler af gruber og stolpehuller. Beskrivelser af lagene i større profiler sker nu typisk efter udprintning af et målfast foto. Museets arkæologer er opmærksomme på fortsat at lave beskrivelser af hhv. komplekse anlæg og strukturer i felten for at fastholde den samlede anlægsnære fortolkning udføres med fysisk adgang til profilen, så de enkelte lags tekstur bedre kan beskrives

Opfølgende dokumentations- og registreringsarbejde

Renskrivning af feltregistreringer

Alle lister med udgravningsdata: Fundliste, anlægsliste, fotoliste, tegningsliste, prøveliste m.m. indtastes i *Museernes Udgravningsdata (MUD)* for ensartet indtastning og datasikring på ekstern server. Listerne trækkes ud af *MUD* og gemmes som excel-filer på museets server og indsættes i beretningen.

Genstandsregistrering

Genstande registreres ved bestemmelse af genstandstype og beskrivelse i *MUD* med dataudtræk til *SARA* for øje. Signifikante genstande fotograferes. Fotoet navngives med genstandes Jr.nr. og X.nr. og uploades til journalmappen på museets server i undermappen for genstandsphotos.

Beretninger

Beretningen er selve kernen i fremlæggelsen af undersøgelsens resultater. Den samler trådene med lister over tegninger, fotos, anlæg, og fund. Den præsenterer undersøgelsens resultater som en samlet syntese og den samler op på overvejelser gjort i felten. Museet anvender en skabelon for beretningen for at sikre at alle relevante data og betragtninger kommer med fra de enkelte udgravninger. Som udgangspunkt udfærdiges beretningen af den udgravningsleder

Indberetninger og arkivering

Efter endt beretningsskrivning uploades beretningen samt evt. bygherrerapport til *Fund og Fortidsminder* og lokaliteten opdateres med tilføjelse af fundne fortidsminder i samme.

I Museets GIS-system uploades feltet som polygon i laget *THY_Felter* og der oprettes en lokalitet som punkt i laget *THY_Sager*. I begge lag indskrives basale oplysninger i GIS-systemets database.

Alle data arkiveres under den enkelte journalsag. I det digitale arkiv er data i undersøgelser siden 2018 struktureret i en standardmappe for journalsager, så data arkiveres ensartet fra sag til sag. Alle hoveddata: beretninger, bygherrerapporter, lister og planer printes ud og arkiveres i det fysiske arkiv.

Registreringspolitik for genstande indkommet ved passiv indsamling

Som for den aktive indsamling sker registreringen af passivt indsamlede genstande på én sag for hver lokalitet. Efter behov oprettes sager med eget journalnummer, og genstande nummereres med hhv. Journalnummer og fortløbende genstandsnummer.

Størsteparten af den passive indsamling består i detektorfund som indkommer ved danefæbehandling men ikke erklæres danefæ. Her anvendes *DIME* til registrering, hvor findere foretager den basale registrering af

den enkelte genstand, hvorefter museets inspektør med ansvar for danefæ validerer og supplerer registreringen og **tildeler den fundne genstand til en museumssag, hvor den tildeles et X.nr.** Registreringerne migreres fra *DIME* til *MUD* og (på sigt) *SARA*.

På museets server arkiveres registreringerne sammen med øvrige data som genstandsfotos af hvert enkelt fund fordelt på de enkelte journalsager. Hvert genstandsfoto navngives med hhv. Jr.nr. og X.nr.

Politik for arkivering og arkivsikring

Museet foretager for en sikkerheds skyld både arkivering fysisk og digitalt. Det fysiske arkiv befinder sig i brandsikre arkivskabe i alarmzone. Med de mange digitale data der i dag genereres, er det ikke muligt at foretage én til én oversættelse fra digitalt til analoge registreringer. Men hoveddata, **udgravningsplaner, droneopmålinger og beretninger printes fortsat ud** og placeres i det fysiske arkiv.

Det digitale arkiv ligger i en arkivmappe på museets server, hvor adgangen til data er begrænset til et begrænset antal medarbejdere. Serveren spejles dagligt til en server placeret andetsteds. Museet har de seneste år opdateret IT-sikkerheden specielt omkring adgangen til data på serveren og der er lagt ekstra sikkerhedsprocedurer ind for at beskytte museets digitale arkæologiske data.

Retningslinjer for samlingsarbejdet med den arkæologiske samling

Baggrund

Museet varetager i samlingen bevaringen af genstande fra to større museumssamlinger med en betydelig indsamlingskontinuitet fra hhv. Museets for Thy og Vester Hanherred og Morsø Historiske Museum.

I perioden 2020 til 2022 foretager museet en komplet samlingsgennemgang af begge de arkæologiske samlinger med det formål at udskille fund af ringe kulturhistorisk værdi og af anden geografisk proveniens end museets ansvarsområde. Herudover foretages supplerende registrering, genstande ompakkes og der udarbejdes et overblik over konserveringsbehov. I løbet af 2022 overføres begge samlinger til nye magasinfaciliteter i Thisted og der udarbejdes en mere detaljeret plan for konservering af behandlingskrævende genstande.

Museet har i en årrække oplevet en stor og stigende interesse for at anvende samlingerne i især forskningsøjemed. En glædelig interesse der bringer museets arkæologiske samling i spil, men samtidig en interesse der trækker meget på museets ressourcer. Da en tiltagende andel af forespørgslerne vedrører tilladelse til at anvende destruktive analyser, har museet udarbejdet en politik for brugen af museets samlinger til forskningsformål af hensyn til særligt efter spurgte genstandes bevaring.

Strategi for forvaltning og bevaring af den arkæologiske samling

Bevaringen af de arkæologiske genstande i museets samlinger afhænger af opbevaring samt art og omfang af håndtering. For at sikre samlingerne for fremtiden arbejder Museum Thy med en række principper for sikring, opbevaring, brug og udlån.

Opbevaring

De nye magasinfaciliteter i Thisted er en meget stor forbedring af opbevarings—og sikringsfaciliteterne, der skal sikre museets samlinger for fremtiden. Magasinet opfylder *sikringsgrad 30* med samlingen opbevaret under brand- og tyverialarm. Kun medarbejdere, der arbejder med samlingerne, har adgangskode og nøgle til magasinet, og gæster har alene adgang til magasinet ifølge med en medarbejder.

I det nye magasin er der indrettet kompaktmagasin i to dele. Et stort kompaktmagasin der skal bruges til opbevaring af stabile genstande, hovedsageligt keramik og stengenstande, samt et mindre magasinrum med klimastyring til opbevaring af metalgenstande under konstant lav luftfugtighed og temperatur.

I det nye magasin bliver alle mindre genstande nedpakket i lukkede plastikposer og pakket i lukkede papkasser. Derved nedsættes behovet for gentagen håndtering og rengøring af genstande i forbindelse med udtagning til udstilling m.m..

Konservering

Der foretages ved indkomst fra både aktiv og passiv indsamling en vurdering af konserveringsbehovet for indkomne genstande. Genstande indkommet ved udgravninger jf. Museumslovens Kap. 8 søges konserveret hurtigst muligt af hensyn til mulighed for at lukke udgravningsbudgettet. Genstande, typisk metalgenstande, indkommet ved passiv indsamling bliver konserveret efter bevaringsværdighed og behov gennem museets faste tjenestetimer ved Bevaringscenter Nord.

Som led i den igangværende samlingsgennemgang foretages en vurdering af genstandenes behov for (gen)konservering. Fra 2023 udtages behandlingskrævende, men bevaringsværdige, genstande i prioriteret rækkefølge til (gen)konservering på Bevaringscenter Nord.

Museet vil efter flytningen af samlingerne føre et periodisk tilsyn dels med opbevaringsforhold dels med behov for yderlige konservering af genstande i samlingen i samarbejde med Bevaringscenter Nord.

Udlån og uddeponering

Museet låner efter behov gerne enkeltgenstande ud til andre museers udstillinger eller til udstillinger ved andre institutioner i lokalområdet. Henvendelse om udlån til udstillinger sker til museets leder. Udlån fra den arkæologiske samling sker efter dialog med den modtagende institution om opbevaring og sikkerhed. Der udfærdiges en skriftlig underskrevet aftale mellem den modtagende institution og museet om udlånets varighed og øvrige betingelser for udlånet.

Brug af museets samlinger til forskningsformål:

Museet giver gerne adgang til registrering og analyser af genstande fra museets samling. Som udgangspunkt skal registreringen foregå på museets registreringsfaciliteter i tilknytning til magasinet, men i særlige tilfælde kan enkelte genstande udlånes til tegning, skanning eller tilsvarende ved et museum eller anden forskningsinstitution.

Museet har oplevet en stor interesse for at bruge samlingen og modtager en del forespørgsler der fordrer et omfattende arbejde for at finde genstande og oplysninger frem. Museet stiller derfor krav om en proportionalitet imellem forespørgslens omfang, projektets karakter og kompensation i forhold til den tid museet lægger i projektet. Samtidigt må museet desværre konstatere, at ikke alle forskere/ forskningsprojekter er lige gode til at fremsende dokumentation og publicering af resultater.

Museet har i de seneste år oplevet en stigende interesse for at udtage prøver til destruktive naturvidenskabelige analyser, som oftest fra nogle af de mere sjældne fundmaterialer som ubrændte skeletter, glasperler, skaller m.m.. Her er museet som udgangspunkt mere restriktiv med adgangen til at anvende materiale. Der foretages fra projekt til projekt en vurdering af projektets formål, betydningen af de materialer der søges udtaget prøver fra, graden af indgreb i den enkelte genstand i forhold til genstandenes værdi som formidlingsobjekt og mængden af den specifikke genstandstype museet råder over.

Ønsker om registrering, prøvetagning og/eller udlån sker nu efter følgende procedure:

1. Forespørgsel sendes til den arkæologiske afdelings leder med angivelse af formål og en liste over genstande der ønskes registreret. Genstandene angives med enten museets protokolnr. eller med museets journalnummer & genstandsnummer.

2. Der udfærdiges en skriftlig underskrevet aftale om hvornår og hvordan arbejdet kan foregå. I aftalen indgår følgende:

- Beskrivelse af det arbejde der ønskes udført samt beskrivelse af formålet med arbejdet.
- Beskrivelse af evt. prøveudtagning til destruktive analyser
- Tidspunkt for arbejdets udførelse
- En aftale om museets evt. medvirken/andel i projektet
- Omfang for afrapportering for det udførte arbejde
- Tidspunkt for tilbagelevering af evt. udlånt materiale
- Aftale om klausulering m.m..

3. Senest to år efter den udførte registrering tilsendes museet registreringerne ligesom museet tilsendes en digital version af publikationer hvori registreringerne indgår, når disse foreligger.

4. Museet klausulerer efter aftale modtagne oplysninger i ind til fem år efter det udførte arbejde. Herefter kan museet give adgang til oplysningerne for andre og selv anvende oplysningerne i eget arbejde. I begge tilfælde kræver museet, at der ved anvendelse af andres analyseresultater opbevaret i museets arkiv sker korrekt kreditering af andres arbejde.

Plan for formidling af museets arkæologiske arbejde

FORMÅL

Planen for formidling af museets arkæologiske arbejde har til formål at klarlægge rammerne for arkæologernes formidling.

BAGGRUND

Ved Museum Thy varetager museets formidlingsafdeling de større populærvideenskabelige formidlingsopgaver som udstillinger og skoletjeneste samt de daglige nyheder gennem pressemeddelelser og sociale medier jf. museets overordnede strategi for 2018-23. Museets arkæologer bidrager derfor primært med fagligt indspil til de større formidlingsopgaver og fagligt funderet populærvideenskabelig formidling gennem foredrag, landskabsture og artikler. Sekundært bidrager museets arkæologer til uddannelse gennem praktik og uddannelsesudgravninger.

POPULÆRVIDEENSKABELIGE FORMIDLINGSFORMER

Det talte ord – arkæologerne fortæller

Som beskrevet i museets overordnede formidlingsstrategi er mødet mellem fagmand og publikum en grundpille i museets formidling. Museets arkæologer bidrager derfor især til formidling gennem foredrag for museumsforeninger, arkæologiforeninger m.m., til landskabsture med rundvisninger til fortidsminder og ved åbne udgravninger.

Det skrevne ord – hvad finder vi på udgravningerne

Museets arkæologiske populærvideenskabelige formidling på skrift har især været rettet imod formidling af udgravningsresultater til et bredt publikum dels i de lokale historiske tidsskrifter som *Aarbog for Historisk Samfund* og dels i *Skalk*. Det er fortsat intentionen at den arkæologiske afdeling hvert år bidrager med mindst en populærvideenskabelig artikel om udgravningsresultater til et af de lokalhistoriske tidsskrifter og ved særlige fund fortsat bidrager til f.eks. *Skalk*.

Formidling af enkeltudgravninger - Bygherrerapporter & stedbunden formidling

Som en del af museets kap. 8.-arbejde udarbejdes bygherrerapporter efter ønske fra bygherre. Museet må imidlertid konstatere at de fleste bygherrer frabeder sig bygherrerapporten. Museet arbejder for i videst muligt omfang at formidle udgravningsresultater efter bygherres interesser og der bliver i en del tilfælde truffet aftale om at udarbejde anden formidling af resultaterne i form af lokal udstilling, plancher eller tilsvarende. I forbindelse med museets nye hjemmeside er det planlagt, at der skal laves online arkiv med mulighed for at tilgængeliggøre museets arkæologiske undersøgelser.

Se et fund og hvor det er fundet – Udstillinger og kulturlandskab

Museets formidling af arkæologi vil fra 2023 for en stor del være bundet op i den arkæologiske udstilling der i skrivende stund er under opbygning som en del af museets store formidlingsindsats *Nyt Thisted Museum*. I tilgift vil der lejlighedsvis blive lavet temabaserede særudstillinger med baggrund i museets seneste udgravningsresultater. For både den permanente udstilling og særudstillingerne gælder at museet arbejder på at skabe en sammenhæng imellem udstilling og lokaliteter i det nordvestjyske landskab.

UNDERVISNING

Museets arkæologer bidrager til praksisnær uddannelse både for erhvervspraktikanter fra folkeskolen og for studerende ved universiteterne.

For erhvervspraktikanter fra folkeskolen handler et ophold ved museet især om at opleve hverdagen som arkæolog. Museet tager derfor som hovedregel kun imod praktikanter, hvis arbejdsopgaverne tillader det

og arbejdspresset ikke er for højt. Typisk vil erhvervspraktikanter derfor følge en arkæolog på udgravning og i arbejdet med registrering af genstande og efterbearbejdning af udgravningsplaner. Museet søger dels at give praktikanten et indblik i de enkelte arbejdssituationer, men samtidigt også en idé om det samlede spekter af opgaver. Som et sidste element bliver praktikanten typisk sat til at skrive et opslag til de sociale medier med beskrivelser af sine indtryk fra praktikopholdet, så praktikanten også oplever at lave et produkt.

Museet tilbyder to former for undervisning til universitetsstuderende. For det første er der mulighed for at et hold studerende deltager på museets udgravninger gennem den indledende uddannelsesudgravning. For det andet er der mulighed for at studerende deltager i et individuelt praktikforløb på et senere tidspunkt i deres uddannelse. I begge tilfælde gælder at de studerende vil opleve en praksisnær indføring i arbejdsgange, med oparbejdelse af rutine inden for basale opgaver som udgravning af anlæg, genstandshåndtering, registrering og digitalisering. For begge forløb gælder, at de studerende undervejs bliver introduceret til museets arbejdsområde i bredere forstand og de i dialog med projektværtten bliver indført i baggrunden for praksis og mere overordnede overvejelser og fortolkninger.

Museet har i årene 2018-2021 været i dialog med hhv. Aarhus - og Københavns Universitet om uddannelsesudgravninger og projektforløb og har i den periode haft i alt seks studerende i praktik. Det er desværre museets erfaring, at det kan være vanskeligt at få f.eks. tidspunktet for udgravninger til at passe med hvornår de studerende kan deltage i udgravninger og få et praktikophold langt fra universitetet til at passe med anden undervisning.

Museet har derfor to principper for at modtage studerende i hhv. praktik og som hold på uddannelsesudgravning:

1. En aftale om uddannelsesudgravninger og praktik afhænger af, at de studerende kan deltage, når udgravningen eller andet relevant arbejde skal foregå.
2. En aftale om praktik afhænger af en gensidig interesse. Der træffes derfor kun aftale om et praktikforløb efter en forhåndsdialog mellem den enkelte praktikant og den arkæologiske afdelingsleder.